

Van: [REDACTED]
Verzonden: woensdag 13 januari 2016 10:23
Aan: Griffie
Onderwerp: Adres aan de Staten van Flevoland

Aan de Griffier van de Staten,

Geachte mevrouw Kost,

Ook dit jaar weer ontving ik een nieuwjaarsgroet van de provincie (als oud Statenlid en vroegere ambtelijke collega). Mijn betrokkenheid bij het wel en wee van de provincie blijft ook vanuit mijn eigen geschiedenis met en in Flevoland onverminderd. Vanuit deze betrokkenheid doe ik u een Adres aan de Staten toekomen, met daarbij een toelichtend Essay. Ik wil u vragen dit Adres met het essay onder de aandacht van de Statenleden te brengen, natuurlijk vanuit de hoop dat het kan bijdragen aan de gedachtenvorming over de toekomst van de provincie.

U vriendelijk groetend,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Middelburg, 11 januari 2016

Adres aan de leden van Provinciale Staten van Flevoland

Een nieuw Merenplan

Geachte leden,

Over twee jaar zal het 100 jaar geleden zijn dat de 'Wet tot Afsluiting en Drooglegging van de Zuiderzee' werd vastgesteld. Daarmee werd een begin gemaakt met de uitvoering van het plan dat onder leiding van, en goeddeels door, ir. Lely was opgesteld. Dat plan heeft het aanzien van ons land in meerdere opzichten letterlijk, en ook figuurlijk ingrijpend veranderd. Letterlijk omdat de Afsluitdijk, de Wieringermeer, Noordoostpolder, Oostelijk en Zuidelijk Flevoland dit deel van Nederland een ander beeld en inhoud hebben gegeven. Figuurlijk omdat Nederland liet zien dat overstromingen kunnen worden voorkomen en dat landaanwinning op grote schaal vele belangrijke doelen kan dienen. Strekkend tot voorbeeld van vele deltagebieden in de wereld en de naam van waterbouwkundig Nederland bevestigend. Het Plan Lely heeft daarnaast enkele generaties sterk geïnspireerd tot innovatieve aanpak van landinrichting, agrarische productie, natuurbouw en stedelijke ontwikkeling. En tenslotte heeft het plan geleid tot de instelling van een nieuwe provincie in het hart van ons land. Voorwaar in technisch en maatschappelijk perspectief, niet gering, dit alles.

Gelet op deze feiten lijkt het geen al te vrijmoedige verwachting dat de Staten van Flevoland dit moment in de geschiedenis, waarop ook de voorwaarde voor hun bestaan is geschapen, zouden willen memoreren. Indachtig uw mij nog dezer dagen door de provincie aangereikte visie: *'wij blijven onze verantwoordelijkheid nemen. Innovatief en ondernemend, ook in de tijd die voor ons ligt'*, bied ik u het volgende ter overweging aan.

In de loop van de tijd is het denken over droogmakerijen sterk gewijzigd en is daarmee ook het finale deel van het Plan Lely, de Markerwaard, achter de horizon geraakt. Daarvoor in de plaats is het accent komen te liggen op het behoud van open water, kwantiteit en kwaliteit daarvan, en inrichtingsmaatregelen voor verdere natuurlijke ontwikkeling en recreatie. Maar er wordt ook een prijs voor deze paradigmawijziging betaald. Het integrale karakter van de ruimtelijke ontwikkeling is verminderd, zoals onder meer blijkt uit het ontbreken van aanvankelijk voorziene goede oostwest verbindingen tussen de landsdelen en de moeizaam op gang gekomen ontwikkeling van de stedelijke kustgebieden langs de kustlijn van Flevoland. Ook de waterkwaliteit van het Markermeer bleek niet in overeenstemming met de hoopvolle verwachting van een rijk open-watermilieu.

Mettertijd komen er nu kleinere en grotere ingrepen op gang die een antwoord moeten geven op deze achtergebleven ontwikkeling en het milieu moeten verrijken, vooral in natuurlijk opzicht. Maar ook de beheersing van de waterafvoer en de peilstanden geven aanleiding tot interventies, soms van enorme reikwijdte.

Dit geheel van een eeuw werken aan een ongekend waterstaatkundig en maatschappelijk project vraagt om een voortgezette integrale benadering waarin alle kleinere en grote ingrepen in een onderling verband worden gebracht. Het zou een waardige voltooiing van het Zuiderzeeproject zijn als dat zou gebeuren door een nieuw plan van dezelfde statuur als het Plan Lely van 1918. Maar nu

niet om grote droogmakerijen uit te voeren, maar een integraal plan voor het hele Merengebied, van Waddenzee/Afsluitdijk tot en met het IJmeer. Daarin zouden alle relevante aspecten van waterbeheer, natuurontwikkeling voor flora en fauna, recreatie, nautische eisen en infrastructuur behoren te worden verkend en in samenhang gebracht. Bestaand, in aanleg en nieuw te vormen onderdelen samenbrengen in een groot verband. De praktijk van het inrichtingswerk heeft geleerd dat in een goed doordachte samenhang de onderdelen beter functioneren en elkaar versterken.

Een dergelijk Merenplan kan niet door een enkele partij worden gedragen. Daartoe is samenwerking tussen de betrokken overheidsbesturen en ook particuliere organisaties noodzakelijk. De opgave is om de beste krachten in ons land bijeen te brengen om een dergelijke opdracht te volbrengen. Maar de uitkomst daarvan is de moeite van de inspanning waard: een nieuw plan van krachtige statuut dat gidsend kan werken voor de inrichting en het gebruik van een van de grootste binnenwatergebieden van Europa. En dat aan de rand van een van de dichtstbevolkte gebieden, de Randstad.

Om deze brief aan u, Statenleden, beknopt te houden voeg ik ter nadere informatie een beschouwing bij die ik eerder opstelde op verzoek van de Vereniging Vrienden van de Markerwaard, op haar zoektocht naar een vruchtbare bijdrage aan de verdere ontwikkeling van het Markermeer. Daarin ontwikkel ik aan de hand van historische en actuele ontwikkelingen de gedachte aan een Merenplan, als hiervoor genoemd.

Ik stel in mijn essay dat de schaal en problematiek van het gebied noopt tot een nationale aanpak: dus zeker niet mogelijk zonder betrokkenheid van de Staat. Maar de eer voor een initiatief tot dit Merenplan komt de Provincie Flevoland voluit toe, immers geboren uit het eertijdse Plan Lely en de feitelijke erfhouder daarvan. Er is twee jaar de tijd voor dat werk. Dan krijgt het honderdjarige oude Plan voor waterveiligheid en landaanwinning een waardige opvolger in een nieuw Plan. Nu niet voor het Land, maar voor de Meren, met nieuwe doelen; velen voor vele jaren inspirerend, bindend en gidsend.

U hoogachtend,

■■■■■ oud lid van de Staten van de Provincie Flevoland.

15 sept. 2014

Essaybrief aan de Vrienden van de Markerwaard.

Omtrent het Markermeer en de voortzetting van de Zuiderzeewerken

"Ja, mach *nur einen Plan*,
sei nur ein grosses Licht,
Und mach dann noch 'nen zweiten Plan,
Geh'n tun sie Beide nicht..."

Waarde Vrienden,

Zo schreef Bertold Brecht het in zijn *Lied van de Ontoereikendheid*. Voor geen gebied in Nederland zijn in de loop van de tijd zoveel plannen gemaakt en is er zo weinig van gerealiseerd. In feite is alleen de aanleg en naamgeving van de dijk Lelystad - Enkhuizen daarvan een zichtbare resultaat. Dat lag niet aan de mensen die eraan werkten. Zoveel knappe koppen, ambtelijk en bestuurlijk, zijn er niet vaak aan een project aan het werk geweest. Alle technische en ruimtelijke factoren had men onder controle, aan deskundigen geen gebrek, aan ontwerpend talent ook niet. Zelfs geld bleek beschikbaar, Het moet dus, zoals Brecht met zijn lied bedoelde aan de maatschappelijke omstandigheden zijn te wijten dat de ontoereikendheid van onze plannen voor de inrichting van het Markermeer, en daarmee de voltooiing van de Zuiderzeewerken, ons voortdurend tegemoet grijnst. Wat waren dan deze omstandigheden? Welke hindermachten, situaties, instellingen of personen fungeerden als zodanig? Welke maatschappelijke kenteringen voedden deze krachten? Deze vragen roepen op tot bestudering van de honderdjarige geschiedenis van uitblijven van deze laatste grote inpoldering van de Zuiderzeewerken. Binnenkort is het honderd jaar geleden dat de Zuiderzeewet het leven zag. Een goed moment voor geschiedschrijving. Ook een goed moment voor bezinning voor de Vereniging van Vrienden van de Markerwaard. Immers, het is moeilijk vriend te zijn van wat niet is, en zo goed als zeker ook niet komen zal.

In het kader van deze bezinning vroeg het VVM bestuur mij enkele persoonlijke opvattingen voor te leggen over de inrichting van het Markermeer als onderdeel van het Zuiderzeeproject als geheel, dat ik overigens liever aanduid als Zuiderzeewerken. Immers, die naam doet recht aan het grote werk dat met de Deltawerken van ons land een veilig en leefbaar woongebied heeft gemaakt. Mijn opvattingen zijn gebaseerd op een lange ambtelijke loopbaan dicht bij de planvorming en bestuurlijke *faits et gestes* rond de Markerwaard. Aan het slot van mijn brief leg u een drietal stellingen voor, waarmee ik ook een aanzet voor de koers van de Vrienden hoop te geven. Vervolgens aan u het oordeel. Ik zeg reeds nu aan het begin van deze brief: de steven moet worden gewend, weg van de Markerwaard, koersend op een goede inrichting van het IJmeer, Markermeer en IJsselmeer als voortzetting en afronding van de Zuiderzeewerken.

Groeiende tegenkrachten

Bij de instelling van de provincie Flevoland in 1986 bestond er geen enkele politieke twijfel over de noodzaak tot inpoldering van het Markermeer ter afronding van het Zuiderzeeplan en daarmee natuurlijk ook de gebiedsmatige voltooiing van de nieuwe provincie. Immers, welke Nederlander van de generatie die in de jaren vijftig en zestig opgroeide, heeft niet op de wandkaart van Wolters Noordhof het IJsselmeer gezien met de aanduiding en contouren van een “toekomstige twaalfde provincie”, inclusief de Markerwaard?

Bij de voorbereiding van de provinciewording van Flevoland (1986) heeft de eerste Commissaris van de Koningin -J.C.J. Lammers- er persoonlijk voor gezorgd dat het Markermeer in zijn geheel binnen de provinciegrens werd gebracht. Ik was er bij toen hij met de kaart op tafel bij Binnenlandse Zaken dit gebied binnen de gemeentegrens van de provinciehoofdstad Lelystad bracht, om zo bestuurlijke versnippering en de altijd dreigende verdeeldheid te voorkomen. Vervolgens gaf hij mij (ik was directeur Planvorming bij de provincie) de ambtelijke opdracht tot voorbereiding van een reeds in het eerste jaar van de nieuwe Provinciale Staten te nemen besluit over inpoldering van het Markermeer. Dan lag dat bestuurlijk ook maar vast. De plannen voor de inpoldering zelf lagen al vele jaren tot in alle technische details gereed bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders en haar collega uitvoerende Dienst der Zuiderzeewerken, beide afdelingen van Rijkswaterstaat met grote ervaring in droogmaking en inrichting. Zo leek alles, althans binnen Flevoland, gereed voor de vierde inpoldering en voltooiing van de Zuiderzeewerken. De in 1976 gesloten dijk Lelystad-Enkhuizen lag klaar voor de werkzaamheden. Buiten

Flevoland echter roerden zich de tegenkrachten steeds sterker. Deze tegenstand kwam van niet-politieke organisaties als De Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer, de verenigde vissers op het IJsselmeer, watersporters en natuurbeschermers. Maar ook de aan het Markermeer liggende gemeenten in Noord-Holland roerden zich. De waarde van het open water werd steeds sterker naar voren gebracht. De weerstand werd ook formeel zichtbaar, bijvoorbeeld in het sterk verdeeld rapport van de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening uit 1982. In politiek Den Haag werd de twijfel over de inpoldering met de jaren krachtiger. Van het departement van Verkeer en Waterstaat werden steeds duidelijker geluiden over uitstel vernomen. Cdk Lammers betrad werkelijk onvermoeibaar de Haagse burelen, maar een formeel regeringsbesluit tot daadwerkelijke uitvoering van de – in feite in wetgeving al bepaalde- droogmaking kreeg hij niet los. De argumenten tot uitstel werden vooral gepresenteerd in een financieel jasje: het geld ontbrak en er was twijfel over het rendement van de inpoldering. Alle overwegingen van ruimtelijke aard (oplossen van problemen op het oude land) ten spijt, de impasse bleef. Om deze te doorbreken werd, mede op suggestie van de minister van Verkeer en Waterstaat, door een groep van vooral waterbouwkundige ondernemingen, onderzocht of een private financiering en aanleg mogelijk was. Het positief lijkende resultaat werd door de regering wel bestudeerd, maar niet overgenomen. Nu met een wisselend argumentarium van ruimtelijke en financiële aard: er zou teveel ruimte voor natuur en recreatie in het ontwerp zijn opgenomen waardoor het rendement aan te grote risico's was onderworpen. In 1987 werd - nu sterk op instigatie van de provincie Flevoland- nogmaals een poging ondernomen om tot een privaat ondernomen droogmaking te komen, nu met een aanzienlijk kleinere omvang. Ook dit plan leek financieel haalbaar, maar werd toch door het kabinet afgewezen. Naar Lammers mij meedeelde nu met de behoorlijk cynische mededeling van de minister van Landbouw dat het Rijk toch liever de mogelijkheid van een grote inpoldering openhield... In 1990 liet het kabinet weten formeel geen heil meer te zien inpoldering van het Markermeer. Ook binnen Flevoland hield men nu noodgedwongen de pas in. In het eerste streekplan voor de ruimtelijke ontwikkeling van Flevoland (in 1993) werd een voorzichtiger beleid geformuleerd: inpoldering van het Markermeer werd daarin niet vastgelegd, maar er werd een formulering gekozen waarin droogmaking "niet onmogelijk" werd gemaakt. Geen krachtige uitspraak, maar het weggezakte draagvlak bood geen grond voor een manhaftiger opstelling. De daaropvolgende jaren werden de krachten om het open water te behouden

steeds manifester. Nu mengden zich ook de steden Lelystad en Almere zich in het debat. Beide steden kennen een waterfront aan het Markermeer, dat in de stedenbouwkundige ontwikkeling lange tijd bewust door de Rijksdienst IJsselmeerpolders buiten beeld is gehouden. Naar de toenmalige directeur R. A. H. van Duin op mijn vraag dienaangaande eens antwoordde : "dat zo kon worden voorkomen dat bewoners en gebruikers zich als tegenkrachten tegen inpoldering van 'hun' voorliggende open water zouden doen gelden". Een meer formele en ruimtelijke overweging is echter dat een goede stedenbouwkundige benutting van de kustgebieden van Oostelijk en Zuidelijk Flevoland sterk afhankelijk is van de manier waarop de inpoldering van het Markermeer zou plaatsvinden (met de breedte van het randmeer, functie en invulling oevers en voorlanden etc.). Een klarenstoot tot het zicht van de aanliggende gemeenten op de kustzone was het grensverleggende rapport "Kuststrook-in-zicht" van de gemeente Lelystad uit 1983. Daarin werden de mogelijkheden van de openliggende kustzone voor het eerst systematisch verkend. Het wachten op de inpoldering van het Markermeer duurde te lang en de stad dreigde in zijn ontwikkeling te stagneren. Ook de reserveringen voor doorgaande hoofdinfrastructuur vanuit de beide steden naar de toekomstige Markerwaard kwamen onder druk. Deze bevonden zich ten noorden van Lelystad voor de Rijksweg Alkmaar-Zwolle, en tussen de stedelijke bebouwing van Almere en de Oostvaardersplassen voor de verbinding Amersfoort-Purmerend/Amsterdam N.

Het beleid raakt in twijfel

Het eerstvolgende moment van provinciale bezinning op de toekomst van het Markermeer kwam bij de voorbereiding van het nieuwe beleidsdocument van de provincie, het Omgevingsplan. In 1999 schreef ik in het kader van deze voorbereiding in mijn functie van Directeur Planvorming een verkennende *beleidsbeschouwing* over dit onderwerp. Welke plaats zou het Markermeer in ons plan moeten innemen? Op het Rijk, de *vader* van het Zuiderzeeproject kon niet langer worden vertrouwd, daar was de twijfel over de laatste grote inpoldering al te ver ingeworteld. Maar daardoor rees natuurlijk ook de vraag of het Flevolandse Statenbesluit tot inpoldering van het Markermeer uit 1986 niet zou moeten worden bijgesteld. Ik gaf mijn beschouwing over de actuele situatie ten aanzien van de Markerwaard de titel "*Land boven water, water boven land*" en liet daarin de motieven en redenen passeren die aan het al of niet droogmaken van het Markermeer ten grondslag lagen. De beschouwing stelde vast dat veel van de oorspronkelijke behoeften aan een droogmaking hetzij naar de achtergrond waren geraakt (zoals landsdeelverbindende

infrastructuur), dan wel niet meer manifest waren (zoals agrarische doeleinden). De eveneens oorspronkelijk beoogde waterveiligheid was met de aanleg van de Afsluitdijk en de dijk naar Enkhuizen, en de in aantocht zijnde dijkverhogingen, al in het geheel geen issue meer. Van het klassieke draagvlak van waterstaatkundigen, agrarische organisaties, financiële instellingen, gemeenten (waaronder Amsterdam!) en de provincie Noord-Holland was bijkans niets meer over. Daartegenover was de belangstelling voor, en verdediging van, een *open* Markermeer sterk groeiend, vooral van de zijde van aanliggende gemeenten, natuurorganisaties en watersportverenigingen, waarbij zich allengs ook de eertijdse medestanders voegden: Noord-Holland, Amsterdam, Lelystad en Almere. Amsterdam denkt zijn aspiraties tot stedelijke uitbreiding in het IJmeer gemakkelijker ingang te doen vinden als het verlies aan natuurwaarden in het Markermeer kan worden gecompenseerd, en dat geldt evenzeer voor de opkomende Almeerse overdijkse en waterinwaartse verstedelijkingsoptie. Bij Rijkswaterstaat is de beleidskeuze voor natuurontwikkeling in het Markermeer met de jaren krachtiger geworden. Wie nog voor een droogmaking wilde strijden zou zich dus gesteld zien tegenover een veelkoppige tegenmacht, waarbij de oorspronkelijke motieven tot inpoldering niet veel gewicht meer in de schaal zouden leggen. Daarbij moet ook nog rekening worden gehouden met een scherp toezienend Brussels oog op de handhaving van natuurwaarden in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn en Natura 2000 aanwijzingen.

Mijn beschouwing mondde uit in de conclusie dat de "klassieke" gronden aan een actuele droogmaking waren ontvallen en dat hoofdzakelijk nog natuurbouw een krachtige *driving force* was voor ingrepen in het Markermeer. Echter daarvoor zou ook partieel inpolderen en/of natuurbouw in het natte heel goed in aanmerking komen. Deze conclusie drong zich duidelijk uit de analyse op, maar liep destijds niet parallel met de tot dan toe gevolgde beleidskoers van de provincie. De conclusies van mijn beleidsbeschouwing kregen derhalve geen directe doorwerking in het op te stellen Omgevingsplan. Wel werd de formulering omtrent de inpoldering nog wat meer afgezwakt dan in het Streekplan al het geval was. Ik voeg deze beleidsbeschouwing uit 1999, met de daarin vervatte analyse van het wegzakkend draagvlak en beleidstrends in de periode 1950-2000 ter informatie bij.

Tijden veranderen, en opvattingen daarin

Wij zijn inmiddels heel wat jaren verder en aanleg van de Markerwaard is als beleidsoptie nu wel volledig verlaten. Daarvoor in de plaats is het beleid nu

gericht op het vergroten van de natuurwaarden, onder meer door vergroting van de waterkwaliteit en aanleg van een schor- en kreekachtig milieu langs de dijk Enkhuizen-Lelystad als meest in het oog springend project. Tijdens een recente vergadering van de Vereniging Vrienden van de Markerwaard kwam het bovenstaande nog eens duidelijk tot uitdrukking in de bijdrage van de eerstverantwoordelijke gedeputeerde, de heer Gijsberts. Deze beleidskeuze wordt onderstreept door de recente publicatie van het gemeentelijk bestemmingsplan, dat in de aanleg van zogeheten Markerwadden voorziet, een combinatie van zandaanvulling langs de Houtribdijk (Markerwaard/Markermeerdijk) Enkhuizen- Lelystad. Ook zijn door Rijkswaterstaat een aantal experimenten gestart ter verrijking van het natuurlijk milieu, waaronder voor de Noord-Hollandse kust zogenoemde Markerstapstenen en Markerkwelderwerken; langs de Houtribdijk een kunstmatig rif; het creëren van luwte in de Hoornse Hop, en nog enkele andere proefopstellingen. Dit alles in het kader van de NMIJ aanpak (Natuurlijke ontwikkeling Markermeer en IJmeer), met als motto: *“naar een prachtiger en krachtiger natuurgebied”*.

Dit nieuwe beleid werd overigens ook al eerder door de Flevolandse gedeputeerde Gijsberts uiteengezet in een inleiding tijdens het symposium van het Genootschap Flevo dat op 28 februari van het vorig jaar werd gehouden onder de titel " *Dynamiek rond en in het Markermeer-IJmeer*". Met deze actuele beleidskeuze en de in dat kader opgezette experimenten en uitvoeringsmaatregelen (zoals het Marker Waddengebied van Natuurmonumenten) worden de Zuiderzeewerken, die meerdere generaties een eeuw hebben geïnspireerd, naar een begin van afronding gebracht. Een begin, omdat nog maar moet worden afgewacht in hoeverre ernst wordt gemaakt met integrale natuurontwikkeling, hoe de afwerking van de belendende dijken/ oevers gaat plaatsvinden, welke ruimte aan de diverse waterinwaartse verstedelijkingsopties wordt geboden en of er nog ruimte wordt gereserveerd voor de mogelijk noodzakelijk blijkende landsdeelverbindende infrastructuur. En dan moet ook nog de waterkwaliteit zodanig worden verbeterd dat schoon water beschikbaar komt voor mens, fauna en flora. Voorwaar een programma dat nog vele decennia van studie en uitproberen in beslag zal nemen.

Een plan voor De Meren

Gelet op de vele open vragen en uiteenlopende belangen zou een dergelijk programma echter een integraal karakter moeten dragen. En daarvoor is een

goed doordacht plan een vereiste. Een plan waarin de verschillende deelprojecten in een goede samenhang komen te staan. Het citaat van Brecht ten spijt, alleen in een coherent plan kunnen de vele complexe vragen worden beantwoord en de belangen afgewogen. De wijze waarop nu via deelprojecten en lokale experimenten aan de inrichting van het gebied wordt gewerkt, via een trial en error aanpak, draagt het gevaar in zich van versnippering van geld en kennis, en tenslotte de mogelijkheid van het ontbreken van coherentie en consistentie. Het blijven dan incidenten.

De Zuiderzeewerken moeten worden gerekend tot de grootste ruimtelijke en maatschappelijke ondernemingen die ons land heeft gekend. Met de Deltawerken feitelijk de grootste. Het heeft vele van onze beste politici, deskundigen en kunstenaars tot bijzondere prestaties gebracht. Om tot een goed resultaat te komen zijn heel veel hulpbronnen ingezet en is onnoemelijk veel werk verzet, met hoofd en handen. Deze werken verdienen een goede afronding. Daarin kan een andere visie dan droogmaking van het Markermeer heel wel passen, maar dan als onderdeel van een algeheel plan, waarin niet alleen het Markermeer wordt betrokken, maar ook het IJmeer, het IJsselmeer en ja, ook de relatie met de Waddenzee. Tenslotte wordt ook aan de Afsluitdijk gewerkt vanuit een visie op de komende decennia. IJmeer, Markermeer, IJsselmeer en Waddenzee vragen een samenhangende visie, zoals honderd jaar geleden in de troonrede een visie op dit gebied werd aangekondigd. Het is verleidelijk om iets te zeggen over de inhoud van een dergelijke visie. Hoewel deze brief daarvoor niet de plaats, bezwijk ik voor deze verleiding. Maar ik beperk mij tot een enkele aanduiding

Het Markermeer is door de abrupte stopzetting van de Zuiderzeewerken feitelijk aan zijn lot overgelaten. Het dreigt een vrijplaats te worden voor het vervullen van ieders eigen wensen: overheden, instellingen, particulieren. Elk zo met eigen ideeën en experimenten. Onze generatie is huiverachtig voor het ruimtelijk denken op grotere schaal, beducht voor eventuele misgrepen bij grote ingrepen. Men werkt graag met kleine stappen, die ook niet veel investering vragen, noch in menskracht noch in techniek en geld. Voor een werkelijk toekomstbestendige inrichting van het grootschalig watergebied van IJmeer, Markermeer en IJsselmeer is echter, zoals ik hiervoor naar voren bracht, een plan nodig waarin de inrichting van IJmeer, Markermeer, IJsselmeer en de Waddenrelatie in samenhang wordt omlijnd. Het door deze meren gevormde aaneengesloten water kent zijn gelijke niet in Europa, gelet op de ecologische mogelijkheden, de centrale ligging, de toegankelijkheid en de nabijheid van betrekkelijk grote bevolkingsconcentraties. Een dergelijk groot

"Merenplan" kan worden gezien als de voortzetting en feitelijke voltooiing van de Zuiderzeewerken, maar nu niet meer vanuit de behoefte aan landaanwinning, maar vanuit de behoefte aan een gezond en ecologisch goed functionerend watersysteem in het centrum van ons land. Het accent in dat plan zal liggen op het scheppen en beveiligen van goede biotopen voor al wat zwemt, vaart en vliegt. Dat impliceert grootschalige natuurbouw, mogelijk op de schaal van de Oostvaardersplassen (verdubbeling?), plaatselijke verdieping en eilandvorming met de daardoor vrijgekomen grond, verscheidenheid aan biotopen in oeverzones, een goed waterbeheer, bepalen van lokale verstedelijkingsmogelijkheden, aanwijzing van nautische corridors en de effecten op mogelijke landbouw- en drinkwatervoorziening. Voorwaar een complex geheel. Voeg daarbij enig stoutmoedig denken aan, en wetenschappelijk onderzoek van, zoet en zout water verhoudingen, waarbij compartimentering niet bij voorbaat uitgesloten moet worden (vergelijk de ervaring met de evenknie van de Deltawerken). In dit te ontwerpen ecosysteem moeten ook de schepen en scheepjes voor de werkende en spelende mens via zorgvuldige zonering hun intrede kunnen doen. Voor een van de hoofddoelstellingen van de Zuiderzeewerken blijft aandacht vereist: de landsdelige verbindende infrastructuur, of het nu weg of rail is. Hoewel naar lengte, diepte, omvang en kosten geenszins vergelijkbaar heb ik wel eens gewezen op de verbinding tussen Funen (Denemarken) en het Zweedse vasteland. Onze Meren zijn aanzienlijk ondieper en de breedte navenant kleiner.

Een dergelijk integraal Merenplan (Flevomeer, naar de Romeinse benaming van de enorme watervlakte die zij aantreffen op hun doorreis?) vraagt vanwege zijn omvang en moeilijkheidsgraad om een uiterst deskundige en creatieve aanpak. Er moet ook belangenafweging op veel niveau's plaatsvinden. Dat kan niet worden overgelaten aan private instellingen en organisaties. Daartoe zijn zij niet capabel. De direct verantwoordelijke gebiedsautoriteiten als de provincies en de gemeenten zijn daartoe niet geroepen en ook niet in staat. Het is een Rijkszaak en Rijkstaak. Ter voortzetting en afronding van de Zuiderzeewerken moet m.i. een Staatscommissie in het leven worden geroepen, bevoegd om uit binnen- en buitenland de grootst aanwezige deskundigheid en creativiteit te mobiliseren.

De rol van de VVM

Tempora mutantur et nos in illis wisten de ouden; vrienden, dat geldt ook voor onze inzichten en opvattingen. Dat moet dus ook gelden voor de Vrienden van

de Markerwaard. Naar mijn mening staat de Vereniging nu voor een keuze. Opheffing omdat het gekozen doel onbereikbaar blijkt. Of doorgaan en zich als vereniging van kennisdragers ten doel stellen aan te dringen op een integraal plan voor dit wel zeer uitgestrekte merengebied in het centrum van ons land. Voor zo'n plan moet ook worden geworven onder onze nieuwe generatie, die naar mijn gevoel zeer wel te motiveren is voor een nieuwe grote onderneming vol nieuwe beloften. Mogelijk ook minder benauwd voor lange termijn vergezichten op de grotere schaal. In dat geval moet de Vereniging de universiteiten en hogescholen opzoeken, bevolkt met ongekend veel nieuwsgierige jonge mensen. Daag hen dan uit.

De keuze is niet eenvoudig. De nieuwe taak is zwaar. Het zal veel moeite kosten luisterende orden te vinden. Het gaat om aandringen op voortzetting van de Zuiderzeewerken en het maken van een plan daartoe. Motiveren van een nieuwe generatie. Werken aan afronding van dit honderdjarig kapitaal waterstaatkundig, bestuurlijk en planologisch project dat met de Deltawerken ons laag gelegen Nederland tot een veilig en leefbaar land heeft gemaakt. Maar nu met andere doelen en andere uitkomsten. Alle ontwikkelingen met de ogen van Argus bezien, alert en onverstoord reageren en, om te besluiten met een woord van J.C.J. Lammers, *hinderlijk volgen* van de verantwoordelijke besturen.

Stellingen

Ik beloofde in de inleiding u een drietal stellingen voor te leggen. Ze vloeien uit mijn brief voort:

1. Het Markermeer zal niet worden drooggemaakt. De VVM kan dat ideaal niet langer hoog houden, op straffe van een illusie.
2. De Zuiderzeewerken zijn onvoltooid. Er moet - door de Staat - een Plan voor de Meren worden gemaakt.
3. De VVM staat voor een keuze. Opheffing of een nieuwe taak op zich nemen. Krachtig aandringen op een integraal Merenplan en ervoor werven bij de nieuwe generatie.

Bijlage I Drie stellingen

- 1) Het Markermeer zal niet worden drooggemaakt. De VVM kan dat ideaal niet langer hoog houden, op straffe van een illusie.
- 2) De Zuiderzeewerken zijn onvoltooid. Er moet - door de Staat- een Plan voor de Meren worden gemaakt.
- 3) De VVM staat voor een keuze. Opheffing of een nieuwe taak op zich nemen. Krachtig aandringen op een integraal Merenplan en ervoor werven bij de nieuwe generatie.

Bijlage II

*Van Eesterens voorstel inrichting IJsselmeerpolders
1949*

iteren, voorstel inrichting zuidelijke polders, oktober 1949.

Bijlage III

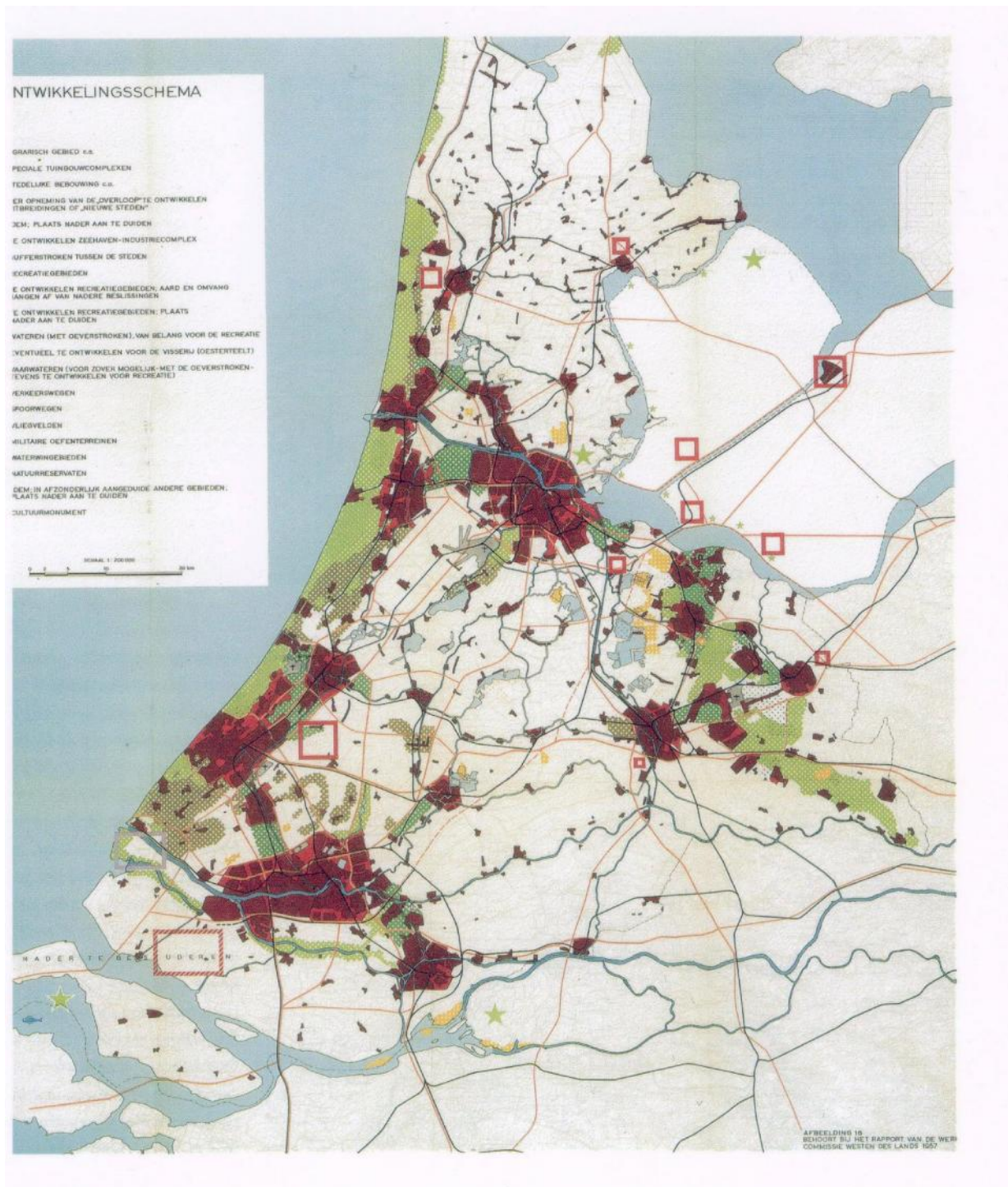
Van Eesteren: Uitstraling Amsterdam/Gooi-Polders 1966

Van Eesteren, uitstraling Randstad richting Lelystad, (29 maart 1966).

Bijlage IV

Nederland volgens Rapport Cie. Westen des Lands (opmaat 1^e Nota 1960) 1956

Bijlage V:

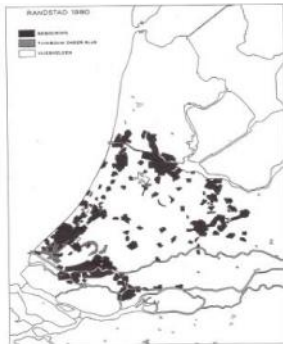
Structuurplan Zuidelijke IJsselmeerpolders 1961

Kaart 1. Een structuurplan voor de Zuidelijke IJsselmeerpolders

Bijlage VI

45

46

45 In contrast to subsequent national reports, the First Report (1960) has few illustrations. This is 'Figure 8' showing the built-up areas of the Randstad, as envisioned in 1980.

46 Scheme of service regions of the proposed towns in the IJsselmeerpolders, and of existing towns. Boundaries for intensive service, and those for regional service are indicated. From Takes, *Bevolkingscentra*.

47 A Structure Plan for the Southern IJsselmeerpolders. Published in 1961 by the ZPO.

48 *Ruimtelijke structuurschets voor Nederland omstreeks 2000* (Spatial structure sketch for the Netherlands around 2000), part of map III of the Second Report.

47

48

Links boven Toekomstige Verstedelijking volgens 1^e Nota RO (1960)

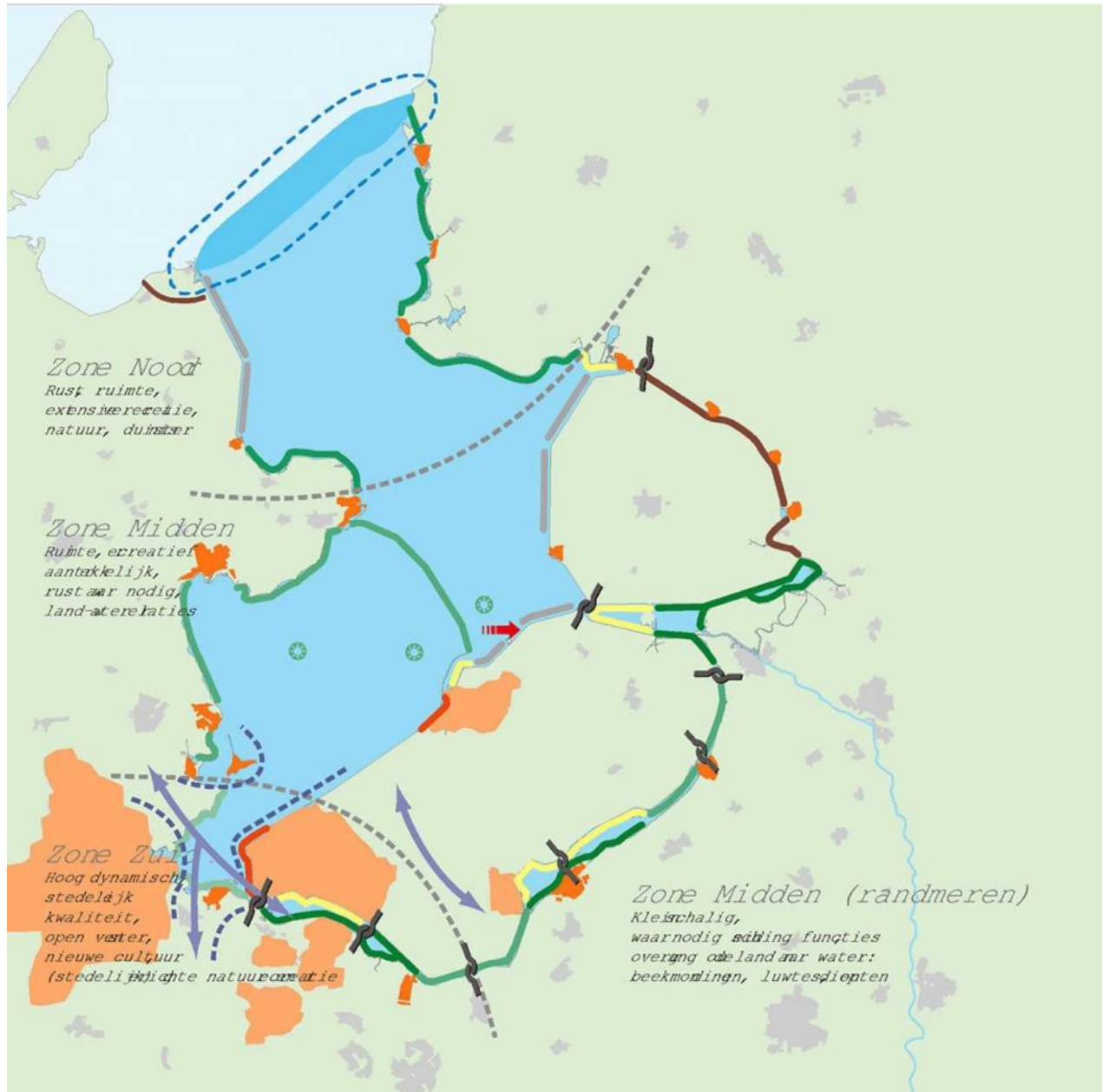
Links onder Kern en in Zuiderzeepolders naar Takes (1948)

Rechts boven Structuurplan Zuidel IJsselmeer polders RWS 1961

Rechts onder Structuurschets Nederland 2^e Nota RO (1966)

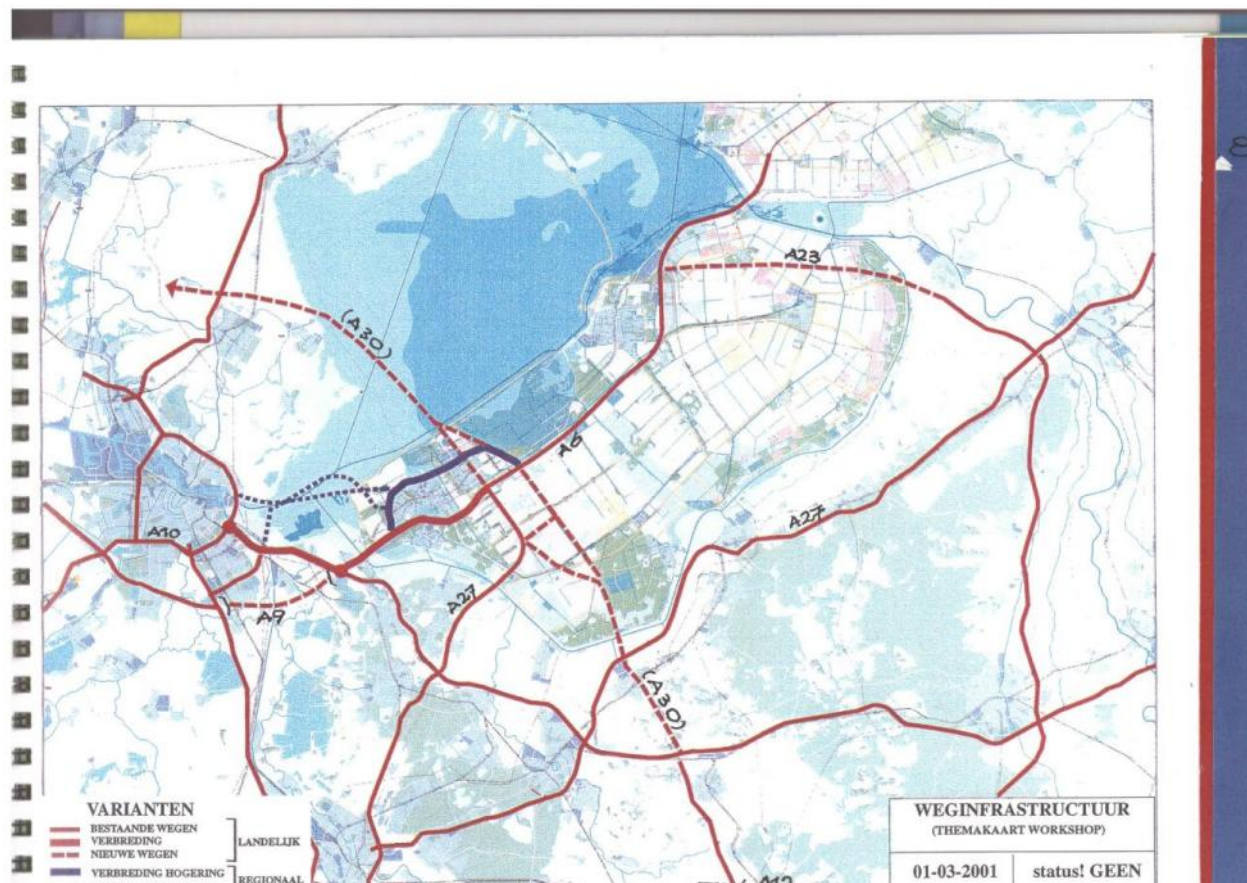
Bijlage VII

Het IJsselmeergebied zoals aangeduid in de Nota Ruimte (2006)

Bijlage VIII

Weginfrastructuur, studieschets Prov. Flevoland 2001

Bijlage IX

Eilanden Markermeer met A30 en stedelijke kustontwikkeling - studie S. Wever, 2001

Bijlage X

Eerste ontwerpvisualisatie van de (nu in gebruik zijnde) Sontbrug
Onder onze eigen Zeelandbrug (Oosterschelde)

Bijlage XI a Eilandvorming in Markermeer

Nederland krijgt

In het voorjaar beginnen Boskalis en Natuurmonumenten met de aanleg van een eilandengroep in de Markermeer.

door Annemieke van Dongen

MARKERMEER. Nederland krijgt er een eilandengroep bij. De landkaart van Nederland moet, door de aanleg van de Marker Wadden, opnieuw naar de drukker.

Het eerste eiland van zand, slib en klei wordt met 300 hectare groter dan Rottumerog. Vandaag wordt het ontwerp gepresenteerd. Het aanleggen en opspuiten begint komend voorjaar. De totale archipel moet uiteindelijk uitgroeien tot een enorm moerasgebied van 10.000 hectare - vijf keer zo groot als de Tweede Maasvlakte. Met die oppervlakte is het een van de grootste natuurherstelprojecten van Europa.

„We zijn dit project begonnen om de natuur in het gebied te herstellen”, zegt projectdirecteur Roel Posthoorn van Natuurmonumenten, dat de eilandengroep

drie jaar geleden heeft bedacht en nu samen met Rijkswaterstaat laat aanleggen. „Tegelijkertijd lossen we er het probleem van de slechte waterkwaliteit mee op. Daarnaast komen er recreatiefaciliteiten, zodat het ook een plek wordt waar mensen van gaan houden.”

Het Markermeer is een van onze grootste meren, maar er zit weinig leven meer in. In feite is het een tamelijk doodse bak groen, troebel water.

„Vroeger mondde de IJssel op deze plek uit in de Zuiderzee. Het was een enorm, moerassig natuurgebied”, memoreert boswachter André Donker. Door de inpoldering van Flevoland, de aanleg van de Afsluitdijk en vooral de Houtribdijk tussen Leystad en Enkhuizen is het Markermeer een geïsoleerde zoetwaterplas geworden, omgeven door oevers van as-

falt en basaltblokken. Het meer is niet zo diep - zo'n vier meter - en zit vol slibdeeltjes. „Die hangen als een verstikkende deken over de bodem, waardoor waterplanten en schelpdieren sterven. Er zit weinig vis”, zegt Donker. „Voor de vele duizenden trekvogels die de Nederlandse Delta aandoen op hun route van Scandinavië naar Afrika en omgekeerd, is er weinig te eten en geen plek om te rusten.”

De Marker Wadden moeten het gebied weer veranderen in het trekvogelparadijs dat het ooit was.

Mosselbanken

De rijksoverheid, de provincie Flevoland, de Nationale Postcode Loterij en Natuurmonumenten hebben voor de eerste fase van het project 50 miljoen euro uitgetrokken. Daarmee worden het eerste eiland en een gebied met moerasvegetatie, slikken, ondiepe plas- sen, kreken en geulen aangelegd.

„De klei die nu in het water rondzweeft, wordt straks afgevangen door rietkragen, en slaat door de wind en stroming neer in ondiepe oeverzones. Zo ontstaat een natuurlijk waterzuiveringssysteem”, verklaart Donker.

Op de 'natuurlijke' oevers rond het eiland dat Boskalis aanlegt, zullen weer mosselbanken ontstaan, waterplanten gaan groeien en vissen gaan paaien en foerageren. Die bieden voedsel aan vogels, die daardoor in grote aantallen zullen terugkeren naar het gebied, verwacht Donkers.

„Dat kan snel gaan. Sinds anderhalf jaar ligt in het Markermeer een proefeiland van zes hectare. Daar hebben dit voorjaar al vele honderden visdiefjes gebroed. Het wordt bezocht door zwarte sterns. In het ondiepe, warme water rond de oevers komen vissen sneller tot paaien. We zien dat waterplanten goed groeien. In de binnenbaai lopen nu lepelaars naar voedsel te zoeken.”

Dat de Marker Wadden een ecologisch succes worden, staat voor de

de archipel nog verder worden uitgebreid. „Of het tien of twintig eilanden worden, weten we nog niet”, zegt Posthoorn. „Dat hangt ook af van hoe de natuur zich ontwikkelt.”

ten de eerste wandelpaden worden opengesteld voor het publiek. Of Boskalis na het eerste eiland direct verder kan met de volgende vier geplande eilanden is nog niet bekend. Voor het vervolproject is nog geen budget beschikbaar. Uiteindelijk moet

den moeten terugkeren. Een landschapsarchitect bepaalt hoe het gebied vervolgens het beste kan worden ingericht. Daar gaan onze waterbouwkundigen vervolgens mee aan de slag. In april vaart het eerste kraanschip uit om waterdammen te bouwen.

„Dit project gaat uit van de natuur, van de schepping van een vogelparadijs. We hebben ecologen in het team, die kijken welke beestjes en planten zou-

boswachter daarom als een paal boven water.

Wandelpaden

Als de natuur terugkeert, valt er ook voor mensen rond het Markermeer veel meer te beleven. Op het

meer bovendien aantrekkelijker voor sport- en beroepsvissers. De komende jaren vormt ook de aanleg van de eilanden zelf een attractie. Dat proces is te volgen op een drijvend bezoekerscentrum, dat in de loop van volgend jaar opent.

Bijlage XI b Eilandvorming in Markermeer

nde jaren natuurgebied.

er nieuwe Wadden bij

Wie bedenkt een naam voor het nieuwste eiland?

De Marker Wadden is de naam van de hele moerasachtige eilandengroep die Boskalis in opdracht van Natuurmonumenten en Rijkswaterstaat gaat aanleggen. Maar hoe wordt het eerste eiland, dat groter wordt dan Waddeneiland Rottumeroog, genoemd? Dat is nog niet bekend. Suggesties zijn welkom. Ze kunnen worden ingestuurd via www.facebook.com/markervadden. De winnende naam wordt komend voorjaar bekendgemaakt.

Bijlage XII a Afsluitdijk doorbroken

DIJKDOOR

AFSLUITDIJK OPEN VOOR

Ingenieur Cornelis Lely ontwerpt het eerste plan voor de afsluiting en inpoldering van de Zuiderzee.

1891

1927

Start aanleg van de Afsluitdijk.

1932

Het laatste gat in de Afsluitdijk wordt gesloten. Zuiderzee verdwijnt. Het binnendijkse deel heet IJsselmeer, het buitendijkse deel Waddenzee.

Er komt een gat in de Afsluitdijk. Bestuurders die verantwoordelijk zijn voor de Afsluitdijk hebben hiervoor opdracht gegeven en het benodigde geld gereserveerd. Het is de eerste stap in de realisatie van een wereldwijd unieke doorgang voor vissen: de Vismigratierivier.

Het doorsteken van de Afsluitdijk wordt net zo'n historisch moment als in 1932, toen de laatste basaltblokken in het IJsselmeer werden gestort. Aan de voor- en achterkant van de nieuwe doorgang komt een kilometers lange rivier te liggen, waardoor trekvisen zoals de spiering, houting, aal en zalm weer hun paai-, leef- en opgroeigebieden bereiken. De rivier is 24 uur per dag open, zonder dat het IJsselmeer verzilt. Doel is om de slechte visstanden aan beide zijden van de dijk te verbeteren.

 Waddenvereniging

 It Fryske Gea

Spor
Ne

Bijlage XII b Afsluitdijk doorbroken

Bijlage XIII

Joost van den Vondel zag het woeste en schrale 'onderland' van het Gooi omgetoverd tot fraai landschap. Hij dichtte:

In Gooiland bloeit een streek, 'nu 's Graveland geheten
Waar d 'edelsten Amstelaars een tijd geleden zweetten
om de schrale grond en barre hei te mesten en de grond
Die, arm uit zijn aard, in vette klei en klont
en vruchtbare klaverweide en beemden te verkeren
Zo komt de kunst natuur te baat en kan daar leren
wat landbouw, arbeid en zorgvuldigheid vermag.
Hier kwamen stallingen, en hoeven voor de dag
Paleizen, vee en vrucht, en lanen en waranden